

# ANADOLU'DA TÜRKÇENİN YAZI DİLİ OLUŞU VE İLK ÖNCÜLERİ\*

Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C.1, TDK Yay.:629, Ankara 1995

Sayın davetliler, sevgili Karamanlılar,

Bu gün burada dil bayramı yapmak ve tarihimizin bir dönüm noktasını anmak üzere toplanmış bulunuyoruz.

Türk tarihine, Türk kültürüne değerli hizmetler vermiş olan şahsiyetler için düzenlenen toplantılar, bu şahsiyetlerin tarih boyunca yaşamalarına vesile olduğu gibi, bu hizmetlerin temelinde yatan fikirlerin de tarih boyunca canlı tutulmasına, millî değerlerimizin geçmişi ile bu günü ve geleceği arasında tabîî bir bağlantının kurulmasına yardımcı olmaktadır. Ben bu toplantıda sizlere, konunun özü ile ilgili olarak Türkçenin Anadolu'da bir yazı dili hâline gelebilme için nasıl bir mücadele verdiğini, Anadolu Beylikleri'nin ve Karamanoğlu Mehmed Bey'in bu mücadeledeki yerlerini belirterek, gözlerinizin önünde kısa bir tarihî tablo çizmeye çalışacağım. Ancak, şimdi kutlamakta olduğumuz bu dil bayramının, kültür tarihimizde nasıl derin bir anlam taşıdığını açıklayabilmek için de önce dilin bir millet varlığı içindeki yerine işaret etmek istiyorum.

## Milleti Oluşturan Özellikler ve Dil

Sayın dinleyenlerim, bir toplumu başka bir toplumdaki, bir milleti başka bir millettten ayıran birtakım özellikler vardır. Aslında, toplumlara ayrı ayrı milletler damgasını vuran da, onları birbirinden ayıran bu farklar, bu değişik özelliklerdir. Söz gelişi, duygu ve düşüncelerinde kendilerine has başlıklar vardır. Dinleri birbirinden farklıdır. Hatta aynı dinin uygulanışında bile ayrılıklar göze çarpar. Gelenekleri başka başkadır. Sanatlarında kendi benliklerinden kaynaklanan öz ve incelikler yer alır. Öyle ki, bir Mevlânâ, bir Yunus Emre, Türkün dünya görüşüne bağlı bir sanat dehası gösterirken, bir Goethe, Alman toplumunun özellikleri ile beslenen bir şahsiyete bürünmüştür. Bir Shakespeare ise, edebî dehasını İngiliz toplumunun yapısı ve gelenekleri içinde yoğrulmuş olarak oluşturmuştur. Demek oluyor ki, her milletin kendine has bir dünya görüşü ve bu dünya görüşünden kaynaklanan değerleri ve davranış tarzları vardır. İşte bundan dolayıdır ki, millettten millete diller de değişir. İngilizce ile Japonca, Japonca ile Türkçenin birbirlerinden çok farklı ayrı diller oluşları da milletlerin kendilerine has olan bu değerleri arasındaki ayrılıklardan ileri gelmektedir. İşte biz, bir milleti meydana getiren fertlerin yüzyıllarca devam eden ortak yaşayışından doğan ve dolayısıyla tarih boyunca oluşturulagelen ve o milleti özü bakımından öteki milletlerden ayıran bu maddî ve

\* 26 Mayıs 1984 tarihinde Karaman'da, 24. Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre'yi Anma Töreni dolayısıyla yapılan konuşma.

manevî değerlerin ve davranış tarzlarının hepsine birden kültür diyoruz. Görülüyor ki, kültür, bir milleti bu güne ulaştıran geçmiş devirlere ait birikimlerinin bir toplamıdır. Bunun için tarih de kültürün bir parçasıdır. Bir milletin kültürü, kendi varlığını tarih şuuru hâlinde ortaya koyar. Milletlere şahsiyet veren, onları canlı tutan şey kültürleridir. Dolayısıyla, bir milletin varlığı ve benliği onun kültüründe yaşar ve devam eder. Kültür değerlerini kaybetmiş olan milletler, görünüşte var olsalar bile kendilerine filizlenme, yeşerme ve serpilme gücü veren özlerini kurutmuş oldukları için zamanla yıkılmaya ve başka kültürlerin özü içinde eriyip sönmeye mahkûmdurlar. Demek ki, bir milletin gelişmesini ve geleceğini güvence altına alan manevî güç ve ortak ruh, kültürle temsil edilmektedir. Ve yine bundan dolayıdır ki, Atatürk, 1923 yılında Cumhuriyeti ilân ettiği zaman, 1919-1922 yılları arasında çetin savaşlarla kazanılmış olan askerî ve siyasi zaferleri yeterli bulmamıştır. Bu zaferlerin kendinden daha yüksek bir gayeye hizmet için birer vasıttan ibaret olduğunu söylemiştir.

Atatürk'ün bu sözlerle anlatmak istediği gerçek, Türk milletinin, çağdaş medeniyet seviyesinin ön safında yer alacak bir duruma getirilmesi ve bunun için gerekli olan tedbirlerin alınabilmesi idi. Kültür seviyesi bakımından geri kalmış milletlerin ön safa geçemeyeceklerini bildiği içindir ki, o, yaptığı bütün inkılapları kültür temeline yerleştirmeye çalışmıştır. Millî kültür değerleri ve kültür şuuru üzerinde ısrarla durarak *"Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür"* demiştir.

Konuya bu açıdan baktığımızda, dilimizin, millî kültürümüzün ayrılmaz bir parçası olduğunu görmekteyiz. Çünkü Türk milletinin tarih boyunca biriktire geldiği bütün kültür değerleri ve manevî varlığı dilimizde yaşamaktadır. Düşüncelerimizi dilimizle anlatabiliyoruz. Şu anda bile bizleri birbirimizle anlaştıran ve belli bir düşünce etrafında kaynaştıran ortak vasıtamız dilimizdir. Bu bakımdan, dilimiz, hepimizi birleştiren ortak ve sosyal bir manevî varlığımızdır. Ayrıca, geçmiş devirlere ait bütün değerlerimiz dünden bu güne, bu günden yarına dil vasıtasıyla aktarılabilirdiği için güzel Türkçemiz aynı zamanda değerli bir kültür hazinesi durumundadır. Dolayısıyla sosyal yapımızın çimentosu, millet ve devlet varlığımızın birleştirici ve bütünleştirici en önemli unsurudur. İşte bundan dolayıdır ki, bir milleti çökertmeye çalışan güçler, önce onun kültürüne ve diline musallat olarak millî birliğini yıkmaya çalışırlar. Bir milleti bu türlü tasallutlardan kurtaracak en sağlıklı tedbir de o millet fertlerini dil ve kültür şuuruna sahip kılabilmeştir. Bu sebeple, dilimiz üzerine ne kadar titresek azdır. Kaldı ki onun üzerine titrelemek hem hakkımız hem de görevimizdir.

Dilin bir millet varlığı içindeki bu vazgeçilmez yerine işaret ettikten sonra, şimdi, her yıl 26-27 Mayıs tarihlerinde kutladığımız dil bayramının bizim için tarihi bir dönüm noktası oluşturan anlamı üzerinde durmaya çalışalım.

### **Selçuklular Devrinde Dil ve Türkçeye Dayalı Bir Yazı Dili Kurma Mücadelesi**

1071 Malazgirt savaşından sonra Anadolu bölgesi hızla Türkleşmeye başlamıştır. XI-XIII. yüzyıllar arasında, Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan sonra da devam eden sürekli göçler, Anadolu bölgesini artık bir Türk ülkesi hâline getirmiş bulunuyordu. Ancak, bugün bilim dilinde Türkiye Türkçesi diye adlandırdığımız dilimizin Anadolu'da

müstakil bir yazı dili hâlinde kurulup gelişmesi kolay olmamıştır. Bu gelişme, uzun bir mücadelenin sonucudur, denilebilir.

Bilindiği gibi, Büyük Selçuklu Devleti'nin batıya uzantısı durumunda olan Anadolu Selçukluları'nda İslâm kültürü, ilim ve fikir hayatı ile edebî faaliyetler büyük bir gelişme göstermiş, bu gelişme, XIII. yüzyılda altın devrine ulaşmıştır. Ancak, bütün bu yükselme ve gelişmelere rağmen Büyük Selçuklular'da olduğu gibi, Anadolu Selçuklularında da resmî dil olarak da Farsça yerleşmiş bulunuyordu. Bunun başlıca sebebi, XIII. yüzyıl ortalarına kadar Türk dili açısından, Orta Asya'nın doğu ve batı kesimlerinde ayrı ayrı siyasî, sosyal ve kültürel şartların rol oynamış olmasıdır. Doğuda bir yazı dilini kurup geliştirecek bütün şartlar hazırlanmış olduğu hâlde, Batı Asya'da ve Anadolu'da, Türkçenin müstakil bir yazı dili durumuna geçebilmesi için gerekli olan dil tarihi ile ilgili şartlar henüz tamamlanabilmiş değildi. Bu yüzdendir ki, Orta Asya'nın doğu kesiminde, Türk dili VI. yüzyıldan başlayarak kesintisiz yazı dilleri hâlinde devam ederken, Batı Asya'da bu gelişme ve yeni yazı dillerinin oluşması ancak XIII. yüzyılda kendini gösterebilmiştir.

XIII. yüzyıl, Orta Asya'nın *Maveraünnehir*, *Harezm*, *Horasan* gibi batı kesimlerinde yeni siyasî ve sosyal gelişmelerin ortaya çıktığı bir devirdir.

Kendi varlıklarını X. yüzyıla kadar doğudaki Göktürk, Uygur ve kısmen Karahanlı devletlerinin siyasî varlıkları içinde devam ettirmiş olan Oğuzların, X. yüzyılda, *Sirderya* ırmağı boylarında ve *Aral* gölü kıyılarında bir Yabgu devleti kurmuş olduklarını biliyoruz. X-XI. yüzyıllarda, *Sirderya* yakasıyla *Aral* gölü çevrelerinde birtakım şehirler de kurmuş olan bu Oğuzlar, kısmen göçebe idiler, kısmen de yerleşik hayata geçmiş bulunuyorlardı. Daha sonra bunlardan bir kısmı *Ceyhun* ırmağını geçerek *Harezm* yolu ile *Horasan*'a kadar uzandılar ve Büyük Selçuklu Devleti'ni kurdular. *Harezm*'i bir Türk ülkesi hâline getirilmesinde de Kıpçaklarla birlikte bunlar rol oynadılar.

*Horasan*'da Büyük Selçuklu Devletini kurduktan bir süre sonra, Oğuzların büyük kümeler hâlinde İran ve Azerbaycan yolu ile Irak ve Anadolu'ya kadar uzanarak 1077'de Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurduklarını da biliyoruz.

Görülüyor ki, Oğuz Türkleri X-XIII. yüzyıllar arasında, ta *Aral* gölü ve *Sirderya* boylarından başlayarak Anadolu ortalarına kadar uzanan kuvvetli bir siyasî varlık hâline gelmişlerdir. Ancak, bu siyasî varlıklarına paralel olarak, XI. yüzyılda Oğuzcaya dayalı müstakil bir yazı diline sahip değillerdir. Bu devirde Oğuzlar, Oğuzcayı konuşma dili olarak devam ettirdikleri hâlde, yazı dili olarak, daha Orta Asya'nın İslâmî klâsik yazı dili olan Karahanlı Türkçesine bağlı idiler. Sonradan batıya uzanarak *Horasan*, *Irak* ve Anadolu bölgelerinde Selçuklu devletlerini kurunca, yeni tarihî ve sosyal şartlar, onları Farsça ve Arapçayı resmî dil olarak kabul etmeye zorlamıştır. Çünkü, bu büyük siyasî varlık batıda yurt tutunca, artık Karahanlı yazı dilindeki hâkimiyet alanının sınırları dışına taşmış bulunuyordu. Öte yandan devlet dairelerinde ve Selçuklu divanında da büyük çapta İranlı unsurlar yer almıştı. Devlet memurlarının medrese eğitiminden geçmiş olması ve İslâm kültürünün yoğun baskısı altında Arap ve Fars dillerinin kazanmış olduğu büyük değer, her iki Selçuklu Devleti'nde de resmî dil, edebiyat dili, bilim dili ve dış yazışmalar dili olarak Farsça ve Arapçanın benimsenmesine yol açmıştır. Anadolu Selçuklularında XIII. yüzyıldan itibaren Türkçe, yalnız İslâmlık ve tasavvuf ilkelerini

büyük halk kitleleri arasında yaymak, halkın dinî cengâverlik duygularını beslemek üzere pratik ve didaktik gayelerle kaleme alınmış az sayıdaki eserlerin dili olarak kullanılabilirdi. Gerçi Oğuzlar *Anadolu*'ya göç ederken *Orta Asya*'dan bütün edebî ve kültürel geleneklerini de birlikte getirmişlerdi. Fakat bu sözlü geleneklere dayalı bir yazı dilinin kurulabilmesi için iki yüzyıl süren bir mücadele ve hazırlık devri geçirmek gerekmiştir.

Selçuklu Devri Anadolu'sunda Oğuzca, bir yandan Arapça ve Farsçanın hâkimiyetini kırma yolunda çetin bir mücadele verirken, bir yandan da konuşma dilini bir yazı dili hâline getirebilme mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. İşte bu iki yönlü mücadelede ve Oğuzcanın ilk defa bir yazı dili olarak tarih sahnesine çıkışında, Anadolu Türkmen beyliklerinin çok büyük rolleri ve hizmetleri olmuştur.

### **Anadolu Beyliklerinde Türkçe Anlayışı ve Karamanoğlu Mehmed Bey**

Selçuklu Devleti'nin Moğol baskısı ile zayıflaması üzerine Anadolu Türkmen beylerinin buldukları bölgelerde kendi adlarına hüküm sürmeye başlamaları ile açılan Anadolu Beylikleri devri, Türk dili tarihinde müstesna bir yer tutar. Bu devrin ana özelliklerinden biri, Arapça ve Farsçaya karşı Türkçeyi hâkim kılmaya mücadelesinin yürütülmüş olmasıdır. Arap ve Acem kültürüne fazla itibar etmeyen Türkmen beyleri, millî geleneklerine ve Türkçeye değer verdikleri, ilim adamlarını, şair ve edipleri koruma hususunda büyük bir duyarlık gösterdikleri içindir ki, kısa zamanda, *Konya* dışında, Anadolu'nun *Karaman*, *Kastamonu*, *Kırşehir*, *Kütahya*, *Birgi*, *Tire*, *Balıkesir*, *Aydın*, *Denizli*, *Sinop*, *Amasya*, *Erzurum* vb. bölgelerinde de yeni yeni kültür merkezleri doğmaya başlamıştır. Beylik merkezlerindeki saraylarda bu konuda gösterilen duyarlık, Türk dili ve edebiyatı için hızla verimli bir devrenin başlamasına yol açmıştır. Türkmen beylerinin, memleket kazanmak için yaptıkları savaşlar ve siyasî mücadeleler sırasında bile ilim ve edebiyat hareketlerini teşvik etmeleri, hele bunlardan bazılarının Arapça ve Farsçayı iyi bildikleri hâlde İslâmî ilimler geleneğine aykırı olarak, Türkçe yazmayı tercih etmeleri, bölgelerindeki konuşma dillerini yazıya aktararak eser yaratma gayretleri Türkçe için yeni bir uyanış ve şuurlanma devri olmuştur. Hem şair hem devlet adamı olan Kadı Burhaneddin bunlardan biridir. Kaynakların verdiği bilgilere göre, o, seferlerindeki eğlence meclislerinde bile ilmî mübahaseler yaptırır, sarayında haftanın üç gününde edebî ve ilmî toplantılar düzenletirdi.<sup>1</sup> İşte Anadolu Türkmen beylerinin bu kararlı ve şuurlu tutumları sayesinde ki, Anadolu'nun *Aydın*, *Denizli* gibi batı kesimlerinden başlayarak ta *Erzurum*'a kadar uzanan bölgelerindeki beyliklerde ve bu beyliklerin saraylarında telif ve tercüme yüzlerce Türkçe eser ortaya konabilmiştir. Bugün Anadolu, İstanbul ve Avrupa kütüphanelerini süsleyen bu eserler, o devir için bir övünç vesilesidir. Oğuz Türkçesinin Anadolu bölgesinde müstakil bir yazı dili hâlinde kurulabilmesinin sırrı, işte Anadolu beylerinin millî ruha bağlı bu sosyal ve kültürel öncülüğünde saklı bulunmaktadır. Eğer *Aydın*oğlu Mehmed ve Umur Beylerin, *Germiyan*oğlu Süleyman Şah'ın, *Hızır Bin Göl* Beyi'nin ve daha nice nice Anadolu beylerinin biraz önce işaret ettiğimiz şuurlu tutumları olmasaydı, *Gülşehir*'nin *Mantıku't-Tayr*'ı, *Âşık Paşa*'nın *Garip-nâme*'si,

<sup>1</sup> Bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu yay. Ankara 1937, s. 79, 80; Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi yay. Ankara 1970, s. 167.

Ahmedî'nin *İskender-nâme'si*, Hoca Mesud'un *Süheyl'ü Nevbahar'ı*, Kul Mes'ud'un *Kelîle Dimne'si*, Şeyhoğlu'nun *Hurşîd-nâme'si Kabus-nâme'si* ve *Murzubân-nâme'si* ile *Yusuf ve Züleyha*, *Kıyasü'l-enbiyâ*, *Tezkiretül-evliya*, *Taberî Tarihi Tercümesi* gibi Anadolu Türk yazı diline parlak bir yol açan dev eserler verilebilir miydi? Belki de Fars dili Türkçeye karşı olan hâkimiyetini devam ettirebilir ve Türkçenin bir yazı dili hâline gelişini engelleyebilirdi. Türkçenin Anadolu'da bir devlet dili, bir resmî dil hâline gelişi Türkmen beylerinin Anadolu'da oluşturdukları gelişme ortamı ve millî dile karşı gösterdikleri bu hassasiyetle gerçekleşebilmiştir. İşte, bu gün burada Türk diline yön veren bir buyruğu dolayısıyla kendisini kutlamakta olduğumuz Karamanoğlu Mehmed Bey de bunlardan biridir.

Karamanoğulları tarihini yazmış olan Şikârî'nin verdiği bilgilere göre, Karamanoğlu Mehmed Bey'in sarayında da öteki Anadolu beylerinin saraylarındaki edebî, ilmî ve kültürel faaliyetlere şahit olmaktadır. Karamanoğlu hükümdarları okuyup yazmada kâmil, günün hünerlerini öğrenmiş dirayetli beylerdir. Meclislerinde vezir, kadı, müftü ve şeyhlerden başka âlimler, şairler ve münecimler de bulundurmışlardır. Allâme, Feyzullah, Hoca Fakîh, Fehhar, Halim, Nizamî, Hızır Bin Mahmud gibi ilim, şiir ve edebiyat müntesipleri, Türk kültürüne Karaman sarayında himaye görekerek hizmet etmiş olan şahsiyetlerdir.<sup>2</sup> *Germiyan* ve *Kastamonu* saraylarında devam eden ilmî ve edebî gelenek, hâkimiyet Osmanoğullarına geçinceye kadar aynen Karamanoğullarının sarayında da devam etmiştir. Demek oluyor ki, öteki Anadolu beyliklerinde var olan ortam ve millî ruh, aynı şekilde Karamanoğulları Beyliğinde de kendini göstermektedir. Hattâ Karamanoğlu Mehmed Bey, bu konudaki icraatı ile bütün öteki Türkmen beyliklerini de temsil eden bir öncülük şerefi kazanmış bulunmaktadır.

Oğuzların Salur kolundan geldiği bildirilen Karamanoğulları, bilindiği üzere, Anadolu beyliklerinin, Osmanoğullarından sonra gelen en büyüğü ve en güçlüsüdür. 1250 yıllarından 1487 yıllarına kadar ortalama 237 yıl devam eden bu beyliğin tarihinde Karamanoğlu Mehmed Bey'in özel bir yeri vardır.

İlhanlı hâkimiyeti ve Memlûk devletinin baskısı altında iyiden iyiye çökmüş bulunan Selçuklu Devletinin zaafından ve Anadolu'daki siyasî, askerî ve sosyal karışıklıklardan yararlanan Mehmed Bey'in Konya'yı zapt ettiğini ve II. İzzeddin Keykavus'un oğlu Siyavuş'u sultan ilân ettiğini de bilmekteyiz. 1277 yılında Selçuklu sultanı II. Alâeddin Keykubat'tan Konya'yı aldıktan sonra, 13 Mayıs'ta divan toplayan Mehmed Bey'in bir yandan Siyavuş adına hutbe okutup para bastırırken bir yandan da : "*Şimden girü hiç kimesne kapıda ve dîvânda ve mecâlis ve seyranda Türki dilinden gayri dil söylemeye*" şeklindeki kararını bütün şehirde ilân ettirmesi ve "*defterleri dahî Türkçe yazalar*" buyruğunu vermesi,<sup>3</sup> Türk dili tarihinde bir dönüm noktası olmuştur.

<sup>2</sup> Bk. Bursalı M. Tarih, *Osmanlı Müellifleri*, C. 1, s. 341, 397; Şikârî, *Karamanoğulları Tarihi*. Mes'ud Koman yay., Konya 1946, s. 133, 140 vb.

<sup>3</sup> Bk. İbni Bîbî, *Tevârih-i Âli Selçuk* (Yazıcızade Ali terc.), Topkapı Sarayı Ktb. R. No. 1391, yp. 404b-14.

Karamanoğlu Mehmed Bey, Türk dil ve kültürüne değer veren bu şuurlu ve üstün davranışı ile, hiç şüphe yok ki, bütün Anadolu beyliklerinde hâkim olan millî ruha en iyi bir şekilde tercüman olabilmış ve devrindeki temsilcilik görevini, kendisini her yıl anmaya değer bir başarı ile yürütebilmiştir. Onun adında ve hatırasında bütün Türkmen beylerinin ruhu şâd olsun!

Sözlerimizi bitirirken, birkaç cümle ile, yine bu günkü kutlama programı içinde yer almış bulunan Y u n u s E m r e'ye de dokunmadan geçemeyeceğiz.

Yukarıda Oğuz-Türkmen beylerinin millî geleneklerine ve Türkçeye verdikleri değeri, şairleri ve yazarları koruma bakımından gösterdikleri hassasiyeti dile getirmeye çalışmıştık. Ancak, burada, Türk diline doğrudan doğruya Türkçe eser vermek suretiyle büyük hizmetlerde bulunmuş ve yazı dilimizin kuruluşunda öncülük görevi yüklenmiş olan bütün edebî şahsiyetleri de minnet ve şükranla anmak gerekir.

Bunlar arasında Y u n u s E m r e, Oğuzcanın Anadolu'da müstakil bir yazı dili olarak kuruluşunda en büyük görevi yüklenmiş olan bir edebî şahsiyettir. O, Türkçeyi kullanmaktaki gücü ve sanat dehası ile üstün bir başarı gösterdiği gibi, kendi çağdaşlarına ve kendinden sonraki pek çok Anadolu şairine de ışık tutmuştur. Bu başarıda Y u n u s E m r e'nin millî dile olan sevgi ve bağlılığının da önemli bir payı vardır. Denebilir ki, Türkçenin, konuşma dilinden ve halk şiirinden yazı diline doğru uzanan gelişmesinde verdiği hizmet bakımından Yunus Emre, bu alanda hizmet vermiş öteki edebî şahsiyetler arasında doruğa çıkmış olan en eski öncü durumundadır. Y u n u s , tasavvuf felsefesinin dolgun fikirlerini :

*Benüm adum dertli dolap,  
Suyum akar yalap yalap,  
Böyle emreylemiş Çalap,  
Anunğ için inilerim.*

mısraları ile ve edebiyatımızda bir sehl-i mümtenî örneği olan akıcı bir söyleyiş içinde ne kadar büyük bir kolaylıkla dile getirebilmiştir. Hiç şüphe yok ki, Anadolu Türkçesi, Y u n u s 'un elinde yüksek bir edebî ve felsefî anlatım gücü kazanmış bulunmaktadır. Onun da ruhu şâd olsun!

Hepinizi saygı ile selâmlarım.

**Türk Dili, S. 390-391 (Ankara 1984), s. 272-278.**